

Víctor Fernández Freixanes

VÍCTOR FERNÁNDEZ FREIXANES (Pontevedra, 1951) é editor, xornalista e profesor. Doutor en Filloxía Románica pola Universidade de Santiago cunha tese sobre a lingua galega nas industrias da comunicación e a cultura, é Catedrático de Lingua e Literatura Galegas de ensino medio (en excedencia) e actualmente profesor titular de Comunicación Audiovisual na Facultade de Ciencias da Información (Santiago de Compostela).

A súa obra literaria comezou en 1980, data en que recibiu o Premio Modesto Figueiredo de narracións curtas, polo relato "A caza das cascadas" (Ediciós do Castro). En 1982 gañou o Premio Blanco Amor de Novela con *O triángulo inscrito na circunferencia* (Galaxia), Premio da Crítica Española e da Crítica Galega ao ano seguinte. En 1988, con *O enxoval da noiva* (Galaxia) recibiu tamén estas dúas distincións. En 1993 gañou o Premio Torrente Ballester coa novela *A cidade dos césares* (Xerais).

En 1976 publicou *Unha ducia de galegos* (Galaxia) e en 1980 *Memoria dun fuxido* (Xerais), títulos que debemos considerar dentro do xénero xornalístico. Tamén é autor de ensaios sobre cultura e comunicación, todos eles recolleitos en obras de carácter colectivo.

255

Autopoética

Non sei de onde vén todo isto, sinceramente. Seguro que dalgún pozo escuro. Dalgún recanto da memoria. ¿Onde nace a literatura? No territorio do ser, pero tamén entre as pantasma, moi especialmente entre as pantasma, que cruzan diante de nós, inaccesibles, e fan acenos dende detrás das portas. Así entendo eu a literatura, os territorios da ficción sobre todo: mundos que habitamos e dos que nos imos desfecendo lentamente.

Unha avelaiña na lámpada

Manuel Fandiño Maquieira, alcumado o Maragato, ou tamén o Monfortino, segundo quen llo dixera, trouxo a Vilanova de Alba a primeira máquina de cine. Nós chamabámoslle o Eléctrico. Nunca souben se á máquina ou a el. Quizais ós dous. Tamén puxo tenda de ultramariños na praza da

Galera, moi ben posta, durante algún tempo, con aquel arrecendo a pimentón e especias que enchía a baranda toda nas mañás dos sábados, e unha taberna con mesas de mármore na parte de atrás, onde despachaba viños de Castilla, brancos e claretos. A xente do salazón non era moi daqueles viños, máis propios das casas do señorío, tan diferentes da viña do avó, vella uveira do país, de acios gordos, azucrados, nos que pastaban as avésporas nas tardiñas de agosto, e os merlos, e a bubela, pero no mostrador da taberna atendía os siareiros a Niña Colinda, que disque era sobriña, afillada ou algunha cousa do señor Fandiño, e o mundo era así, entón igual que agora.

A nós o que nos interesaba era o Eléctrico.

Nas mañás do domingo poñían películas para os rapaces, logo da cataquese. Na noite dos sábados, cine para os vellos. Fandiño Maquieira repartía papeliños na taberna durante a semana anunciando os títulos e os artistas, que viñan de América, de Francia, de Italia, e que agora non lembro, nin vén ó caso, pero que alabaraban diante dos nosos ollos coma deuses máxicos, moito máis cás estampas de santos de tía Encarnación.

256

As sesións eran no verán. Facíanse ó descuberto, cunha lona que arranxaban no salido dos Exploradores, contra o muro da horta dos Escolapios. Pero tamén noutros lugares. O Eléctrico, cando chegaba o tempo das películas, que primeiro se recibían na estación de Vigo e viñan logo na liña da Unión ata Vilanova, armaba a algarabía por toda a costa, ás veces ata Fisterra, e mais pola banda do Miño ata Melgaço de Portugal; e daquela levaba sempre consigo a Niña Colinda.

Tamén ela era de fóra. Iso agrandaba o seu misterio, parte esencial da súa inquietante beleza. Morena, case que moura de tan cobriza, tiña uns ollos tan intensos, tan luminosos, que che revolvían por dentro cando os encontrabas.

“¿Que vai ser...?”.

Unha vez, na cataquese dos Escolapios, o padre Gurmea, que viñera de Bilbao a predicar as misións e botou connosco unha chea de tempo, case que ata que Tito Fandiño proclamou a República, explicounos como fora realmente a perdición do Paraíso. O padre Gurmea falaba case que tan ben coma as películas do Eléctrico. Víanse as cousas, segundo el as ía dicindo. Primeiro

a luz do xardín: as árbores, as froiteiras, aquelas pavías gordas, enormes, coloradas coma mundos, tal que o cura as pintaba, aquelas fatoeiras, aquelas mazás camoesas, que arrecendían na mesa igual que arrecenden as rosas. Logo, a Serpente. A ollada da serpente relumbraba no xardín tanto ou mellor cás flores, as pereiras, os fatóns e as camoesas. Era tan irresistible, tan poderosa que Adán, aínda en sendo tan temeroso de Deus, caeu no seu deslumbramento. Disque así relumbraba tamén a mirada de Eva cando, logo de trabar na mazá, virou o rostro cara onda o seu compañeiro e o atravesou con aquela luz capturadora. Mentres escoitaba o relato do padre Gurmea eu non podía deixar de pensar nos ollos acesos da Niña Colinda a despachar viño detrás do mostrador.

“Medio cuartillo para meu avó”.

E alí estaba ela.

Detrás da casa había unha horta, e na horta unha figueira. Unha figueira vella, corpuda, coas pólas deitadas ata o chan e unhas brevas enormes, que chamabamos vendimiñas, de tan maduras que se lograban. A figueira asombraba o xardín do Monfortino. Semellaba un enorme parasol de seda a debullar a luz entre as follas, tal que unha choiva de douradas bolboretas. Era moi graciosa de ver.

257

Foi alí onde por primeira vez me traspasou –tamén a min– a mirada da Niña Colinda. Pilloume desapercibido. Eu estaba empoleirado no valo da horta, agardando por Zacarías, e apareceu dende o fondo do xardín, sen avisar, cunha carabela de flores na man, ou se cadra de reinetas, non sei, transparente coma unha fada. Lucía unha saia branca, ata media perna, lémbrome ben, e a choiva das bolboretas acendíalle o pelo coma o veo dunha noiva. Fitou para min, que non reaccionaba, e non me dixo aquilo de “lisca, rapaz, da parede”, nin “¿e logo non tes onde enredar?”, simplemente me mirou, cunha faísca nos ollos, como se por primeira vez me recoñecera, e pasou lixeira, a penas sen pousar no chan, cara ós baixos da taberna.

A casa do Eléctrico era unha feira. Non faltaba de nada. As carretas de Zamora descargaban as pipas e os pelexos detrás da praza e, ás veces, cando algún deles rachaba, corría o viño polo empedrado coma unha catarata. Os soportais arrecendían a pimentón. O despacho, a azafrán e a canela. E a loureiro verde. E a fantasía. O Maragato mandaba naquel reino coma un príncipe de África. Tamén había dous mozos, moi brancos, moi esmacelados, e a

señora Benigna, que atendía a casa cando eles saían a poñer cine polas vilas da costa. Pero eses non contaban. Niña Colinda era daquela o centro único do universo. Abriámonos paso por entre o estrondo dos siareiros ata o mostrador: “¿Que vai ser...?”. “Medio cuartillo...”. E volvíamos co eco da súa voz pegado dentro, a aloumiñarnos toda a noite, coma unha música de merlos.

Cando a República, revolveuse todo. Nós non entendiamos, pero a xente botaba o tempo na Casa dos Cataláns, e nos discursos dos sindicatos, e nas xuntanzas do Concello, debouras que continuaban logo no piso baixo da nosa casa ata ben entrada a noitiña. O Eléctrico seguía poñendo cine, cada vez con máis aceptación, e daquela mercou un coche: unha especie de camioneta, cunha lona cerrada na parte de atrás na que metía a máquina, e coa que percorría as rías anunciando as películas. Niña Colinda ía sempre canda el. Chegaban á vila, armaban o estaribel, repartían o programa, e en chegando a noite a xente presentábase na praza, ou no cerrado que houbera, coas súas banquetas, os seus tallos, as súas cadeiras para presenciar a sesión do Gran Mago, a Raíña de Babilonia, Castigo e Redención... Prendíanse as lámpadas, deitábase o gran sabo de lona contra a parede, tal que a vela dun barco, e a Niña Colinda anunciaba o principio do espectáculo.

258

Entón aparecía o Eléctrico.

Non o dixen antes. O Eléctrico era coxo. Cambaleaba coma un galeón no medio da tormenta. En sendo mozo, nas minas de Villablino, perdera unha perna e tivera que abandonar o oficio da minería. Foi entón que se botou ós camiños, ó comercio dos coloniais e as mulas, que se cadra de aí lle viña o alcume de Maragato, non doutra cousa, e apareceu en Vilanova de Alba cos pipos de Zamora e as saquetas de pimentón. Niña Colinda veu despois. Era bastante máis nova. A xente dicía que, ademais de sobriña ou afillada, traíaa canda si de querida. Explicóunolo o Zacarías, que o sentira contar na casa: “O Eléctrico marchou a Buenos Aires e volveu cunha tanguista”. Pero os ollos seguían sendo os mesmos: magnéticos, aniquiladores.

O Eléctrico tiña unha perna de metal. Era un invento marabilloso. Cando a explosión do grisú ficara entalado entre os cascallos, trabado debaixo da vagoneta, coma un can. Baixaran doce á negrura do pozo. El foi o único que librou. Había ter daquela quince ou dezaseis anos, non máis. Sacárono das profundidades coa perna arrastro, collida polas puntas, igual que un cerello.

Dábano por morto, tan desfeitoño parecía; pero rexurdíu, logo de case dous meses fóra de si, e a Compañía pagoulle unha perna nova de madeira. Era xente xenerosa. Unha perna e a pasaxe para América, que foi algo que ende-xamais esqueceu. O Fandiño contaba a historia diante da parroquia. América. Buenos Aires... Tiña un curmán. Chamaron por el. A familia é a familia. Onde está un, han saber estar os outros. Mais cando o viron naquel estado, eivado de medio corpo e turrando da pata de pau, desentendéronse. ¿Onde aparcas semellante trangallo? O mundo non admite medios homes. Non hai sitio para eles. Quere corpos enteiros, para aguantar e empurrar arreo; músculos de ferro, non de cristal. Deixárono ó ventimperio. Coma un danado de Deus. Nin cartos tiña para volver á terra. E aínda que os tivese, ¿a que había de volver? Fandiño Maqueira pensaba renacer home novo do outro lado do mar, nos territorios inmensos que van de Córdoba a Tucumán, das chacras de Mercedes ás estremeiras de Chile, carretando sal, apupando mulas, apañando coiros, esganando infieis, trasegando capital, removendo prata, tal que vía que facían outros, que igual subían montañas que baixaban ós infernos; pero non podía. A perna aquela, maldita, arredábao dos demais mortais. E meteuse a argallar saraos polos conventillos.

259

No serán dos domingos. Xuntaba cinco ou seis familias, poñía unha acordeón, un pipo de sidra, mociñas para namorar, unha ola de ponche, e cobraba a entrada. Tiñan sona as festas do coxo Fandiño, que era como o alcumaban. As festas e disque o mullerío, ben surtido, moi ben aquelado. Pequeno como era, e atrangallado, gobernábao con man de ferro. Viñan moitos alemáns, sobre todo. Bebían, berraban a grandes voces, ollando de esguello para as mulleres e, aínda que as máis das veces acababan no trollo, asañados e a pancadas entre eles, non eran mala xente. Pagaban ben. Podía arder nunha tarde o xornal dunha semana. O coxo Fandiño gostaba daquel trato. Máis ca dos galegos. Os galegos eran outra pasta, metíanse para dentro, recuaban, non gastaban un pataco. Foi cos alemáns que descubriu o cine. Cos alemáns e na casa dun italiano, que poñía películas para arriba do Riacho e algo había ter que ver coas mozas do Monfortino, seguro, sempre de acá para alá, algarabiando tabernas e consolando emigrantes. Non se fixo rico, pero sobreviviu, e arrombou para o regreso, así o contaba, xunto coa Niña Colinda e a máquina luminosa.

Había outras versións. Meu tío Alfredo dicía que o Maragato durmía cunha pistola de prata debaixo da almofada, que nunca se separaba dela. En realidade non podía durmir se non a sentía. Foi o aquel que trouxo desoutros

mundos, ademais do trato de emprestar á usura e a perna de metal, arraxada á medida polos mellores enxeñeiros pouco antes de embarcar. Leváronlle un mangado de cartos. Pesos de prata, dos de antes, a petar na mesa, coma pellas de xogar á chave. Nunca máis lle habían dicir coxo Fandiño. Articulábase coma as de verdade, cunha andrómene de ferriños e entrambilicadas gramalleiras, amarrada pola parte de arriba cun aparello de correas contra as virillas, e polas noites, a carón da lareira, limpaba e maquinaba nela coma nun trebello de relojería, armándoa e desarmándoa de cada vez, e poñéndoa a brillar, que de tan brunida case que cegaba. O Maragato sentíase orgulloso do invento. Case que tan orgulloso coma da máquina das películas.

260 O momento máis impresionante era cando empezaba a función nos Exploradores. Niña Colinda recibía á xente, cobraba as entradas e acomodaba o público nas bancadas do principal. A tropa arremuiñábase detrás, no terraplén e nos valos da horta. Máis ca por ver a película, moitos ían pola Niña Colinda, igual que no sarao da taberna. Era outra das nosas fascinacións: fantasía de satén, coroada cunha especie de diadema de brillantes, coma as artistas, “coma as princesas antigas”, dicía Zacarías, o cabelo apretado para atrás, talmente coma a muller do Paraíso que o padre Gurmea pintaba na catequese diante dos nosos ollos cativos. Malpocado o padre Gurmea. Canto medo e canto pecado a correr por entre os bancos. Eu tamén estaba namorado de Niña Colinda. Era un amor desacougado, revoltado, que me proía por dentro e me daba medo, consciente de que hai cousas que non acertamos a gobernar. Eu e tódolos demais. Amabamos a Niña Colinda e odiabamos ó Monfortino, a súa fachenda de amo da tenda, o seu arruallo de feirante, e sobre todo, a súa perna de metal, á que atribuíamos estraños poderes, acaso un secreto feitizo que encadeaba a vontade da rapaza. ¿Como serían as noites naquela casa, cando o Fandiño trancaba a porta e empezaba a desenlear as correas da perna? Entrábanme arrepiós só de pensalo, e soñaba coas películas, cos heroes aqueles de pistola e cabalo branco a correr a chaira, o vento na cara, a furia dos cascos levantando a terra, e ela na cancela co seu vestido de artista, o seu colo de garza, os ombreiros espidos, a trenza escura, van de finísima traza, e aqueles ollos negrísimos, paralizantes, fitando para min, que chegaba: “¿que vai ser, rapaz?”, “un cuartillo de viño...”.

Entón, aparecía en escena o Monfortino, alumeado polas luces do local. Entraba vestido de branco, ¡el tamén!, pero con chaqueta de entroido, sombreiro de aba ancha, o rostro colorado tal que acabase de emborcar cinco ou

seis netos de clarete. “¡Velaquí, señoras e señores, o Gran Espectáculo!”, anunciaba. Era impresionante. Poñíase diante do público, ó carón da máquina. Os rapaces deixabamos de respirar. A xente acoraba, sabedora do alto risco que a ocasión presentaba. Atento á expectación do respectable, oupado coma un galo millarengo, o Eléctrico alzaba na man dereita un ferrancho de ferro cun cabo gordo de cobre semellante ó que empataba na máquina de cine para poñela a funcionar. Amosáballo a todo o mundo, coma no circo o lanzador de puñais. Igualiño. Daba dous ou tres pasos. Apañaba coa man esquerda a outra estrema do cabo, arremangaba o pantalón e alí estaba a perna, escintilando coma un lóstrego, pulida coma un espello, resplandecente; acenaba no aire, xuntaba as dúas puntas, aplicando unha delas á ortopedia de metal, e o efecto era fulminante: un estourido de tralla, unha explosión. O Monfortino aparecía no medio da fumeira coma un titán victorioso, a máquina a funcionar, alampando contra a parede branca dos Escolapios, as letras en inglés, os nomes dos artistas, as primeiras figuras luminosas rebulindo, coma bolboretas fantásticas, e os ollos de Niña Colinda a arder, prisioneira daquel home que se erguía diante de nós coma un xigante.

“Fai masa”, explicou logo o Zacarías.

261

Ben que o amolaba a el tamén a exhibición do Monfortino, o coxo Fandiño, o Maragato. Pero non podía disimular a admiración. A xente aplaudía a rabiarse. Alí e en todas partes, pois a función se repetía do mesmo xeito e con idéntico pasmo nas vilas que a parella percorría coa máquina na camioneta, dende as rías á raia de Portugal. O cura Gurmea vía doutra maneira. ¿E logo non xorde o mesmiño Satanás por entre as bafaradas da fumeira, fedendo a xofre e cos ollos acesos coma lumieiras? ¿Non sabe El das mil mañas de engaiolar para nos chuchar a alma e prender o entendemento? ¿Non anda o Inimigo agochado detrás de cada recanto, detrás de cada silveira, moi especialmente metido nesas artes novas que tanto nos embelesan e nos turban a razón con fantasías? Na cataquese dos sábados o padre Gurmea pintaba escenas da Apocalipse, sobre todo en chegando as vésperas das sesións de cine. ¡Os ollos da Serpente! Pero non podía coa fascinación luminosa da máquina do Monfortino, o Eléctrico, nin co seu cegador estampido, aínda sabendo como sabíamos que el era certamente a encarnación do Maligno, ¿de onde se non aquela arte prodixiosa a desafiar as leis do Noso Señor?, nin moito menos coa beleza da Niña Colinda, vestida de artista, a nos roubar o corazón. Cando sucedeu o que sucedeu, xa o curiña Gurmea non estaba connosco, e eu sentín

a ausencia da Niña Colinda coma un buraco no estómago, pero tamén me alegrei, porque no fondo quizais era o que ela buscaba, se cadra sen sabelo, ata que o atopou: asas para voar, un buraco na gaiola.

Tío Alfredo dicía que as mañas do feirante non eran de lei. O mundo andaba revolto. Veu a República. Non quero contar o que daquela ocorreu. Nós non estabamos niso. Lembro as bandeiras, os discursos, a xente nas rúas, a radio agochada no cuarto do avó. Lembro os ollos de Zacarías, arrepiados, máis de incredulidade que de espanto: “¡Mataron a tío Alfredo!”, antes de que alguén o dixera na casa, moito antes, e a miña incapacidade para reaccionar, coma se o esperase, coma se estivese escrito nalgures, quizais nos libros do padre Gurmea, nas profecías da Apocalipse, na luz cegadora que o Fandiño facía estourar diante do público dos Exploradores, coma un disparo, para poñer en marcha a máquina das fantasías.

“¿Que vai ser...?”.

262

Unha noite sentiron voces na casa do Monfortino. Non eran novas as voces. Pero nunca tan bravas. Nos últimos tempos, o Maragato virárase caprichoso, colérico, tornacido de máis, ou iso parecía. Non é que antes non o fose. Arruallo e maneiras tiña dabondo, pero agora eran moito máis descaradas. Buscaba á xente na pelea, coma os gatos no calexón. Non paraba na casa. Disque era a perna que o toleaba. Cousas do material de ferro, ou das aleacións, ou daquel halo magnético que o acendía por dentro cada vez que arranxaba a operación da máquina. Outros dicían que era o cobre, que entraba daquela con moito segredo dende Portugal, e que había moito diñeiro por medio, moito máis do que o Monfortino tiña. Niña Colinda pagábao despois. Aparecía na tenda con marcas, algunhas do coiro do cinturón. Era imposible disimulalas. Aquela noite houbo rebumbio no río, na ponte vella, e o Maragato volveu furioso. Entrou coma un lubricán, botando chispas polos ollos. Tivéronlla que sacar das mans. Outra noite, logo de pechar a taberna, vírono saír coa camioneta. Volveu de madrugada, case que na raia do día. Foi entón que se empezou a falar de certos pasos escuros que ninguén se atrevía a levantar, porque o Eléctrico xa estaba cos novos amos, e mandaba, e puxaba forte nas prazas, petaba nas feiras, armando recados de acá para alá. Outros desconfiabamos, sen embargo, que aquilo algo había ter que ver tamén coa sobriña. A penas saía da casa, só para servir na taberna, porque os siareiros a demandaban, que o viño sabía mellor con aqueles ollos de garza alumeando os pipos e

os pelexos novos, pois daba gloria mirala. E tampouco ía ás festas, nin á fonte por auga, nin paseaba os soportais da praza. Vivía detrás do mostrador, enca-deada ó tirano, agora o sei, e mais para as sesións dos Exploradores, transfigu-rada entón en luminosa bolboreta que aseñoraba os nosos soños coma unha fantasía.

“¿Que vai ser...?”.

“A filla do faraón”.

Foi a derradeira película. A derradeira que recordo, quero dicir, case que fotograma a fotograma. Aínda agora téñoa toda na cabeza, podoo revivila, e contala mil veces. Houbo outras, pero esquecinas. Esa foi a derradeira. Zacarías veu co prospecto. Despregouno diante de nós. “Bótana esta noite”, dixo. Saltamos a cerca e descolgámonos pola viña vella. Dende a eira da seño-ra Hermelinda víase a tapia do convento, axigantada pola luz que proxectaba a máquina. Mais eu traía entón un segredo que a ninguén aínda contara. A nin-guén. Nin o Zacarías o sabía. Nin o cura na confesión. Abrasábame dentro. Era coma unha pexa e, ó mesmo tempo, unha docísima agonía.

263

Unha tarde, cara á noitiña, sentín cruzar contra o río unha sombra cativa. Viña eu para a casa dos avós, alancando por riba das hortas, e sentina correr a rente da cerca, e desaparecer lixeira onde a árbore vendimiña. Daquela eu coñe-cía tódalas sombras da vila. Incluídos os gatos e os leiróns do río. Esa non era das nosas. E pensei, de súpeto, na Niña Colinda debaixo da figueira, coroadada coa aura de bolboretas. Fiquei quieto. Coma un can á espreita. Pasaron uns minutos. Volveron cantar os grilos. Cando rexurdín, case que sen alento, batín de fronte cos ollos da rapaza. Mirábame coma unha aparición. Como aparecen as santas ou as fadas nos camiños. E entón pronunciou o meu nome. Foi a única vez. Eu sentía correr alá abaixo a sombra, despendurándose cara á auga, chapuzando entre as espadanas, unha barca na arcada da ponte, a ansiedade da fuxida. Pero non quería mirar. A voz de fada, pronunciándome, ardía no aire coma un balbordo de pombas, estrondo de pólvora a rebentar as paredes do corazón.

Dende o muro da eira, encrequeñados, axiña nos decatamos de que algo extraordinario sucedía. Relumbraban as correas, as fibelas metálicas, botas de charón, insignias encarnadas... Tamén había bandeiras no portal dos Exploradores. Bandeiras negras. Niña Colinda non estaba. Buscámola cos

ollos. Pero non estaba. Mesmo a xente parecía distinta, a remexer nos bancos, como perdida. Logo dixeron que a cousa viña dun portugués, xente da raia, da parte de Melgaço, que dende había tempo lle andaba a facer as beiras, e que alí foi onde o Monfortino, o Eléctrico, empezou a perder pé. Pero eu sabía o que sabía. No prospecto aparecían as pirámides, as palmeiras, os carros do faraón adobiados con plumas, cabaces cheos de frechas, e contra o fondo do deserto, os ollos da princesa. Os ollos da Niña Colinda, igualiños, negros coma acibeche, coma os gatos na escuridade, coma lumieiras. A xente aplaudía, asubiaba. O Fandiño abriu a función facendo, coma sempre, estourar a máquina coas extremas de cobre aplicadas á ortopedia. Oufaba. Xa non eran cinco nin seis netos. Desta vez entrara o pipo enteiro. Poñía a abalar no aire a ferramenta, arremangando a perna, e repetía, ¡trassss! ¡trassss!, os estampidos, coma relampos, trallazos estarrecedores a fumar no patio. Zacarías e mais eu asistíamos abraidos ó espectáculo. ¿U-la Niña Colinda? ¿U-los ollos da princesa de Exipto? Entón empezaron as imaxes: bosques de palmas, enormes colosos, ringleiras de escravos trasegando pedras á beira do gran río... Alí estaba. Deslumbrante. Avantaba coma unha raíña, acomodada nunha especie de cadeira de rosas, enriba de musculosos portadores, e nada se lle comparaba. Nada que coñecesemos ou puidesemos coñecer podía asemellarse a aquela aparición. Nin a Virxe do Carme, nin a Santa Amalia dos curtidores. ¿Que non daríamos nós, malpocados, por ser un daqueles atletas e poder levala coma pluma xentil, coma un suspiro por enriba das nosas cabezas? Lucía unha fantástica coroa, que había ser de ouro, ou dalgún outro material finamente labrado, tal era a magnificencia que presentaba, e os seus vestidos semellaban dalgún tecido especial, tal vez riquísimos damascos, que logo viraron en transparencias, turbándonos a vista e mailo entendemento ós dous, Zacarías e mais eu, cazadores furtivos, a axear dende a tapia coma o mundo desfilaba: música de bailarinas, broches, arracadas, escintilantes abrazadeiras sobre a pel bruniada das escravas, cadoiros de flores, balbordo de trompetas... Non se oía, pero dende o noso escondedoiro albiscabamos os figurantes. Fandiño Maquieira, alcumado o Maragato, ou tamén o Monfortino, ás veces o Eléctrico, mantíñase de pé, fardado co seu novo uniforme de gala: pano azul, insignias e correas, a man dereita pousada na pequena cartucheira de charón onde de seguro gardaba a pistola de prata. Pasaron os tambores, os exércitos, as plumas... O faraón contemplaba o mundo dende a solaina. Ós seus pés, a xente ruxía, coma as augas do río. Iso parecían: un gran río lamacento a baixar dende a montaña, asulagando as agras... Os ollos da princesa alumeaban coma faros contra o murallón. Zacarías e mais eu nin respirabamos.

Nunca máis volvemos ver a Niña Colinda. Algunhas veces penso que aquela noite veu, coma quen, a despedirse. Era bonito e terrible imaxinalo así: ela na luz imposible da máquina, cruelmente encadeada, mais a piques de voar, e nós agochados no muro, o bafo quente da terra debaixo dos nosos corpos, o río avanzando na escuridade, coma un animal monstruoso, imposible de tanguer. Ó día seguinte houbo música na praza. Veu o gobernador, xente de Pontevedra, máis bandeiras... Dende aquela odio as bandeiras, as músicas, aquel balbordo de goma e tambores tripando a esplanada, o Fandiño enriba da camioneta, xa non vestido de branco, senón dun entroido diferente: negro e azul, príncipe do conventillo. Coa máquina detrás. Mais sen a Niña Colinda, que xa non estaba. O avó non nos deixou saír de casa. Mandou cerrar as contras. Pero era imposible non oír a música, nin o estrondo da auga a medrar. Esa noite viñeron buscar a tío Alfredo.

Durante moito tempo meu amigo gardou o prospecto da película. Dacabalo das pedras do malecón, coas pernas para fóra, desembrullabamos o papeliño e alí estaba: a princesa de Exipto, talmente como a derradeira vez, cos seus ollos acesos coma labaradas, enchendo a parede dos Escolapios. Era o tesouro que compartiamos. O único que nos quedou. Co tempo, o papeliño, de tan usado, foise estragando, coméronselle as beiras, empezou a romper polas dobraduras, tiñamos que compoñer os anacos cada vez que o despregabamos. Xa non se vían os ollos da princesa, medio riscados polos costuróns. E o peor non foi iso, o peor foi que pouco a pouco fomos perdendo tamén a memoria dela, a Niña Colinda, aquela do outro lado do mostrador, coma unha raíña: “¿que vai ser?”, “medio cuartillo para meu avó...”, e o seu sorriso, ¡agora o viamos!, coma unha chiscadela, “leva tamén o prospecto, anda”...

Fandiño Maqueira morreu en Lugo, no 43. Na vila de Sarria, para sermos exactos. Disque ía para gobernador. Méritos abondo fixera. De cando en vez chegaban novas de Asturias e da parte de León. Pero tamén da raia, limpando tobos, levantando toxearas, dende a Cortegada de Miño a Melgaço de Portugal, pola ribeira toda, coma un can de presa. Cerrou a tenda. Un dos mozos fíxose cargo dela, coa vella Benigna, que non falaba, agochada detrás do mostrador. Disque a el xa non lle interesaba. Outra cousa buscaba que non encontrou. Algún bicho rabioso que levaba dentro. Ás veces pensabamos en como sería o regreso de Niña Colinda se con ela dera. Asustábanos imaxinar que puidese suceder. No prospecto xa case que non se distinguía nada: unha nube sen tinta no papel. A xente de Pontevedra trouxo a noticia. ¿Ou xa non

foi así? Anunciárono no concello, a corporación toda fardada de gala, a máquina das películas no medio do salón. Don Florentino Acuña, o alcalde, botou un discurso, pero non na praza, todo entre eles, como se lles dera medo. Aquela noite, acaso por derradeira vez, quixen recuperar nos meus sonhos o recordo da Niña Colinda, a súa voz no valo da horta, pronunciando o meu nome, e aquel desacougo interior, coma un puño no estómago que se nos poñía cando pensabamos nela, vestida de artista, encerrada no relampo que o amo gobernaba, furia de Satanás, levantando o pasmo do público, ¡trasssss!, as dúas puntas de cobre contra a ortopedia de metal... “¡Fai masa!”. Non fun capaz. Coma no prospecto, a imaxe fuxía, non era a mesma, a penas unha sombra, un vagalume pequeniño.

Fandiño Maquieira perdeu a vida porque se lle foi a man no instrumental. Iso soubémolo despois. Non foi o maquis, nin a vinganza de Tito Fandiño, como algúns dicían, acosado no monte cos restos da República, nin o namorado da raia, nin unha bala de prata. Foi a mala centella que non soubo gobernar. Sen a Niña Colinda, por máis que teimara, xa nada era o mesmo. Tamén as películas eran outras: novos heroes, trompetas da victoria. Chegaba ás prazas, convocaba as autoridades, arremuiñábase a xente, entraba a máquina precedida de fanfarrias, o Maragato na estribeira, adobiado coas novas insignias do caso... Pero non era o mesmo. Niña Colinda non estaba. Víramola voar, libre, pola escada de luz que proxectaba a máquina, ela, avelaíña de prata, que non quería ver o que aquí quedaba. Disque cando o foron acudir, rebentado polo estampido dos ferranchos, porque algo fallou, un mal contacto, un neto de viño de máis que emborcara, non sei, cheiraba á carne podre dos matadeiros, coma un pozo de gangrena, e ninguén o quería apañar. Houbo que lle botar cal. Enterrárono na nada.